

Список використаних джерел:

1. Вишня О. Вишневі усмішки кримські. URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3030&page=8>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-570-2-39>

Космина В. Г.,

доктор історичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР

С. Гантінгтон у своїй знаменитій праці «Зіткнення цивілізацій» наголошував, що у XXI ст. головні лінії конфліктів будуть пролягати насамперед між цивілізаціями, а не між державами. І дійсно, найкровопропитніша з 1940-х років війна у Європі має чітко окреслений цивілізаційний вимір. На це вказує навіть зовнішній бік протистояння. Російська сторона – від президента до останнього пропагандиста – не втомлюється стверджувати, що вбиваючи українців в ім'я «руського міра» воює не стільки з Україною, скільки з «колективним Заходом», з НАТО, а найбільше – з англо-саксонським світом. Водночас і Україні допомагає вистояти у ці жакливій війні саме Захід – Євросоюз, НАТО, інші європейські країни, Канада і головна держава Заходу – Сполучені Штати Америки. Допомагають і деякі країни прозахідної орієнтації з інших регіонів світу.

Натомість незахідну за цивілізаційним змістом Росію тією чи іншою мірою підтримують зазвичай країни незахідних же, передусім східних, цивілізацій. Достатньо назвати Північну Корею, Китай, Іран і окремих симпатиків Путіна в Азії, Африці, Латинській Америці.

Утім, цивілізаційний зміст має і безпосередньо російсько-українське протиборство, хоча Москва й намагається це заперечити. Вона на всіх рівнях і на всі лади пропагує підступну ідею, що начебто росіяни й українці не просто належать до єдиної цивілізації, а взагалі становлять один народ і іншого, окремого, народу тут немає. А відтак немає сенсу і в існуванні окремої української держави. Україну як таку, стверджує Путін, придумав Ленін і передав їй «ісконно рускіє» землі. На запитання «Навіщо він це зробив?» Путін цинічно-зневажливо відповів: «Бог його знає». А Росія, мовляв, знищуючи українців і українське, лише «повертає своє».

Облудність цих російських постулатів, покликаних «виправдати» геноцид українського народу, що триває щонайменше ціле століття, не може, однак, перекреслити той факт, що українці довгі століття хоча б частково перебували в одних державах з росіянами. Більше того, історико-цивілізаційні витоки двох культур, народів і сучасних держав, а вони кореняться в утворенні Київської держави і прийнятті нею східного християнства (православ'я), вказують на ту чи ту цивілізаційну спорідненість українців і росіян періоду ще Давньої Русі. Це було понад тисячу років тому. З того часу відбулися кардинальні зміни, яких на Московії воліють не помічати. Спробуємо тут відзначити ці зміни.

Спочатку окреслимо відповідну систему координат. Східній гілці цивілізацій (із сучасних – це Індійська, Китайська, Японська, Ісламська) властиві такі стильові характеристики: патримоніальний тип держави, общинний тип соціальної організації, верховенство традицій (традиціоналізм), а головне – жорстка регламентація життя людини і суспільства на основі релігійних (чи сакралізованих релігією) норм і правил.

У західній же (християнській) гілці цивілізацій динамічна Західна цивілізація різко виділяється такими стильовими рисами: індивідуалізм, раціоналізм, договірний характер відносин між людьми в політичній та економічній сферах, «технологізм». Ці риси були притаманні вже середньовічному суспільству (поряд з іншими, які де в чому зближували це суспільство зі східними), а відтак стали визначальними в суспільстві новоєвропейському індустріальному. Індивідуалізм (індивідуальний шлях до спасіння) передбачався вже середньовічним католицизмом і став пріоритетним у новий час у протестантизмі. У XVI–XIX ст. в Європі з'являється системний поділ на самореферентні функціональні системи політики, права, економіки, релігії, моралі, науки, виробництва, освіти, охорони здоров'я, мистецтва, інтимних стосунків тощо, кожна з яких успішно еволюціонує власним шляхом, що й забезпечило Заходу беззаперечне світове лідерство.

Яку ж цивілізаційну картину ми спостерігаємо в цей час у східнослов'янському православному регіоні? Тут відбулося своєрідне поєднання східних і західних цивілізаційних характеристик. Для найменування цієї «гібридної» цивілізації найкраще підходить назва Євро-Азійська, або Євразійська.

Уже Київській Русі були властиві: *патримоніальний тип державності* (близькість до Сходу); *общинність* (близькість до Сходу); *православність* (близькість до християнського Заходу). Хоча перші дві риси споріднюють цю цивілізацію зі Сходом, у неї, проте, відсутня головна, визначальна східна риса – жорстка регламентація життя людини й суспільства на основі релігійних норм і правил. Панування ж у ній християнської культури, а отже – християнського смислового

наповнення комунікацій, диктує необхідність віднести її до західної гілки цивілізацій.

Та від київської доби триває й процес розходження цивілізаційних траєкторій України (Південної Русі) і майбутньої Московії (Північно-Східної Русі). У Північно-Східній Русі та Московії патримоніальний стиль владних комунікацій із своїх ранніх форм еволюціонував у потужну централізовану патримоніальну державу, яка, однак, не регламентувалась релігією, як на Сході, а будувалась на тотальній сваволі. Врешті-решт, це вилилось у ХХ ст. у партійно-державний абсолютизм тоталітарного типу.

У Південній же та Західній Русі (на українських і білоруських землях) ця форма державності була зруйнована. Це вже зближувало Україну з Заходом, хоча, на відміну від західних зразків, їй до кінця ХХ ст. не вдалося вибудувати й зберегти власну державність. Короткочасна ординська влада, Литовська й Польська держави, Російська й більшовицька імперії були для України чужими, а власний досвід державотворення не був завершеним і супроводжувався втратами її потенційних політичних еліт.

Не закріпилась в Україні (як і в Білорусі) й друга стильова євразійська риса – общинність. У ХVІ ст. у відповідності з європейською практикою польським королем і великим князем литовським Сигізмундом II Августом було ліквідовано общинне і введено подвірне землекористування та оподаткування. Це сталося тоді, коли у Московії розпочався зворотний процес – перехід до зрівняльної передільної общини.

Та залишалось іще православ'я. А воно найбільше й утримувало Україну в руслі Євразійської цивілізації, передусім через освячення ним православної держави патримоніального типу та своєрідного «колективізму» у вигляді соборності. Це й уможливило тривале перебування України у складі Російської імперії та під владою принесеного з Росії більшовицького тоталітарного режиму.

Отже, Україна не має усталених «внутрішніх» характеристик Західної цивілізації, а в нові часи ми не спостерігаємо в ній такої ж, як на Заході, від-диференціації функціональних соціальних систем. Але й у Євразійській цивілізації вона поставала лише відмінною від Росії західною (тобто, культурно ближчою до класичного Заходу) периферією.

І це зближення з Заходом, поряд із послабленням євразійських впливів, невпинно зростало. Від часів Київської Русі й до сучасності українська культура розвивалася у взаємодії з європейським простором – латинським християнством, магдебурзьким правом, Реформацією, Просвітництвом. Відбувався своєрідний цивілізаційний транзит України в бік Заходу. Він проявлявся в багатьох речах. Це і запозичення в українському напівколоніальному соціумі із західного

досвіду різних форм соціальної, економічної, політичної, правової, культурної організації, і поява підпорядкованої Риму Греко-Католицької Церкви, і розробка Петром Могилою проєктів реформування церкви і освітньої сфери, і багато інших кроків у наступні століття.

Названий процес значно прискорився після розпаду Радянського Союзу і здобуття Україною незалежності у 1991 році. Створювалась ринкова економіка, демократична політико-правова система. Налагоджувалися контакти з Заходом, відбувалося всебічне зближення із Євросоюзом і НАТО. Курс на європейську і євроатлантичну інтеграцію був закріплений у Конституції України. Важливі зміни мали місце в українському православ'ї, де відбулося організаційне й канонічне розмежування з московською церквою.

У Росії ж три спроби «вестернізації» країни, пов'язані з іменами Петра I і Катерини II, Олександра II і Миколи II, М. Горбачова і Б. Єльцина, зазвичай носили обмежений і поверхневий характер і змінювалися реакцією і відкатами на антизахідницькі позиції. І що характерно, в періоди «вестернізації» відбувалося певне «примирення» з відносно прозахідною Україною, а в часи наступу реакції, особливо в більшовицькій і путінській Росії, швидко наростала ненависть до її існування, що виливалась у війни на її знищення. Мета полягала в тотальному викоріненні самих спроб позбутися московських (євразійських) пут і адаптуватися до норм і цінностей динамічної Західної цивілізації.

Сучасна кровопролитна російсько-українська війна стала для Росії засобом фінального зупинення цивілізаційного транзиту України у бік Західної цивілізації і знищення не лише набутих нею західних (чи «квазізахідних») властивостей, а й знищення їхніх носіїв. У Росії пропагандисти заговорили про «остаточне розв'язання українського питання». На їхню думку, проголошена Путіним «денацифікація» України має означати її повну «деукраїнізацію» із заборонаю самої назви «Україна». Фактично живими мають залишитися тільки ті, хто визнає себе росіянами та продемонструє лояльність до російської влади.

У результаті розв'язана проти України повномасштабна війна вирішальним чином прискорила цивілізаційний транзит України. В Україні майже не залишилось значущих груп противників такого транзиту. Спроби агресора приречені на провал.